

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТІВ «ТВОРЧІСТЬ» І «ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ» В КОНТЕКСТІ ДІАЛЕКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Маврін В.В., *mavrin_vv@ukr.net*

Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Цього року головною урочистою подією загальнонаціонального масштабу для українців буде, безперечно, святкування 30-річчя незалежності країни. Для вітчизняної педагогічної спільноти відзначення цієї знаменної дати має бути не тільки суто святковою подією, а й приводом для ґрунтовної науково-фахової рефлексії здобутків і невирішених проблем національної освіти за 30-річний період її незалежної розбудови. Зокрема, одним із таких стратегічних викликів, які залишаються критично важливими для вітчизняної системи загальної середньої освіти, є посилення її життєтворчої спрямованості, відповідності суспільним запитам щодо підготовки життєво і професійно компетентних, креативних і проактивних випускників. У сучасному соціокультурному просторі проблема зв'язку школи з життям набуває нового виміру, оскільки не завжди висока навчальна успішність випускника школи корелює з його повноцінною соціальною самореалізацією в мабутньому. Це означає, що традиційна освітня парадигма не в повній мірі враховує реальну динаміку життєздійснення особистості і через це не завжди реалізує можливості підготовки школярів до успішної життєпобудови в усій складності і багатовекторності цього процесу. Не випадково в Концепції Нової української школи наголошується: «За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. Але українська школа не готує до цього. Як і 10, 20, 50 років тому, пересічний український школяр здобуває в школі застарілі знання» [1, с. 4].

Враховуючи зазначене, важливим аспектом теоретико-методологічної рефлексії проблеми відповідності реалій загальної середньої освіти вимогам реформи Нової української школи (відповідно до її формули: випускник Нової школи – це всебічно розвинена особистість, відповідальний патріот і активний інноватор [1, с. 6]) має бути сучасна психолого-педагогічна інтерпретація концептів «творчість» і «життєтворчість», що враховує відмінності між креативним і життєтворчим потенціалом особистості в контексті реальних суперечностей і нелінійної діалектики соціальної самореалізації особистості в сучасному динамічному, глобалізованому і технологізованому суспільстві. Зазначена нетотожність творчого і життєтворчого потенціалу особистості не тільки повинна враховуватися у науковому дискурсі, а й має важливу проекцію на освітню практику, що полягає у пріоритетності підготовки учнів до успішної життєтворчості. Цей пріоритет зберігає своє основоположне

значення для різних типів закладів загальної середньої освіти (в тому числі – для тих, основний контингент яких складають обдаровані діти), оскільки посилений розвиток інтелектуальних, художніх, фізичних чи інших здібностей обдарованої особистості не може замінити її становлення як суб'єкта і стратега свого життя. Ігнорування цього положення, викликане педагогічним трактуванням високих результатів за певними галузями державних стандартів освіти («Математика», «Мистецтво», «Мови і літератури», «Здоров'я і фізична культура» тощо) як гарантії успішної професійної самореалізації та життєпобудови, може негативно позначитися на майбутній життєвій траєкторії випускників. В контексті цих ризиків педагогам доцільно критичніше сприймати поверхову інтерпретацію понять «творча самореалізація обдарованої особистості» і «життєтворчість», зокрема, їх семантичне ототожнення, яке на практиці призводить до абсолютизації освітніх результатів і недооцінці життєтворчих чинників.

Теза про нерівнозначність творчого і життєтворчого потенціалу особистості була чітко концептуалізована ще Е. Фроммом і репрезентована у його фундаментальному положенні про те, що життя є мистецтвом, предмет якого – не та чи інша конкретна діяльність, а саме життя, процес розвитку закладеного потенціалу людини [2, с. 26]. Непряма кореляція між рівнем креативних здібностей людини і її готовністю до життєтворчості підтверджується численними випадками, коли високообдарована особистість виявляється нездатною конструктивно сприйняти життєві проблеми і розв'язати кризові ситуації. Зокрема, сучасні мас-медіа широко висвітлюють психосоціальні проблеми багатьох представників творчої еліти, пов'язані з алкогольною і наркотичною залежністю, суїцидально-депресивними станами, що сформувалися в результаті неготовності ефективно реагувати на перманентні професійні та життєві стреси. І навпаки, досить високі та стабільні показники життєвого успіху і самореалізації можуть досягатися пересічними людьми, які не мають визначних здібностей і специфічних обдарувань, але за рахунок знання закономірностей і принципів життєпобудови вміло використовують життєві шанси, зберігаючи свою нішу в соціальній системі і навіть, за сприятливих обставин, демонструючи висхідну соціальну мобільність.

Враховуючи зазначене, особливо важливою є орієнтація сучасної педагогіки життєтворчості на розвиток в учнів особистісних властивостей, необхідних для успішного проектування і творчого здійснення власного життя (здатності до життєвої антиципації, суб'єктності, інтернальності, оптимістичного сприйняття життєвої перспективи, стресостійкості та мотивації досягнення успіху), оскільки репертуар цих властивостей дозволить обдарованим дітям успішніше реалізувати свій потенціал, виступатиме як своєрідний «сприятливий фон» для прояву їхніх спеціальних здібностей. Без такого «фону» обдарований випускник може виявити непристосованість до життя, що в помірних проявах нагадуватиме анекдотичні історії про розсіяних науковців, а в крайніх формах – створюватиме ризик дезадаптації особистості, її нездатності реалізувати свої здібності в конкретних суспільно-історичних умовах, з їх неодмінними тіньовими аспектами, кожен із яких може суттєво впливати на життєву долю людини. Так, Г. Сельє, аналізуючи свій життєвий і

професійний досвід, закликав молодих учених до філософського сприйняття болісних ситуацій, коли їхні наукові досягнення не викликають очікуваних і заслужених винагород: «Я знайомий із багатьма вченими, які перетворилися на «інтелектуальні руїни» з глибоким комплексом неповноцінності лише тому, що вони не отримали певну премію чи нагороду, яку заслужили, або не були обрані до якогось почесного товариства. У мене є кілька високоповажних і успішних колег, які з тих чи інших причин не були обрані до Королівського товариства Канади і через це схильні вважати себе невдахами. Вони постійно хвилювалися з цього приводу і робили все нові спроби досягти почесного статусу, не зупиняючись навіть перед принизливими клопотаннями. Врешті-решт вони з обуренням кинули заняття наукою, хоча й мали для цього всі необхідні здібності» [3, с. 196].

На нашу думку, позначена Г. Сельє проблема фрустрації психосоціальної потреби у справедливому суспільному визнанні є вельми репрезентативною для ілюстрації відмінностей між педагогікою життєтворчості і традиційною парадигмою навчання. Адже життя вимагатиме від обдарованих дітей не лише реалізації їхнього креативного потенціалу, розвиток якого є традиційною домінантою, а й інтернальності (певної психологічної автономії від зовнішніх оцінок), стресостійкості (готовності конструктивно сприймати навіть болісні випадки недооцінки професійних успіхів) й оптимістичного сприйняття життєвої перспективи (віри в те, що суспільно значуща праця врешті решт буде винагороджена справжнім соціальним авторитетом, навіть якщо певні офіційні відзнаки затримуються внаслідок кон'юнктурних чинників).

Отже, сучасна психолого-педагогічна інтерпретація концептів «творчість» і «життєтворчість», що враховує суспільно значущі відмінності між креативним і життєтворчим потенціалом особистості, сприятиме посиленню орієнтації закладів освіти на досягнення учнями не лише суто навчальних, а й передусім життєвих результатів, які розглядаються у широкому біографічному масштабі, з урахуванням реалій особистісного, соціального і професійного становлення школярів. Така зміна акцентів загальноосвітньої практики дозволяє не тільки збагатити її новими цінностями і смислами, які мають керівну роль при постановці учнями життєвих цілей, розробці та реалізації стратегії життя, а й звільнити навчально-виховний процес від зайвого формалізму, схоластичності й традиціоналізму, попередити абсолютизацію значення шкільного атестату при недооцінці життєтворчої місії закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. 34 с. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016.html> (дата звернення: 27.02.2021).
2. Fromm E. Man for himself. An inquiry into the psychology of ethics. *New York : Open Road Integrated Media, 2013. 310 p.*
3. Selye H. From Dream to Discovery: On Being a Scientist. *New York : McGraw-Hill, 1964. 419 p.*